

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Fegyverkezési verseny, avagy a válság megoldás?

MOLNÁR GÉZA

Adalékok az *Vásáshelyi Terv Továbbfejlesztése* programhoz

Az alábbiakban mutatunk rá azokra a hiányosságokra, melyek miatt a VTT sem új koncepciót, sem szemléletváltást nem tükröz, s ami miatt a terv általános jellemzése, mi szerint az *„új koncepció már a minisztérium új szemléletét tükrözve figyelembe veszi, hogy a Tisza természeti kincs, ezért az árvízvédelem minden elemében maximálisan alkalmazkodik a természetvédelmi és környezetvédelmi szempontokhoz”* üres szólam marad csupán.

Általában a Tiszai árvizekről

„A közel egy évtizedes száraz, aszályos időszakot követően 1998 novembere és 2001 márciusa között négy rendkívül veszélyes árvíz vonult le a Tiszán.”

Az árvizek kialakulásának sorra vett okai mellett a Tisza szélsőségesen változékonnyá válásának van egy másik sajátossága, ami igen komoly veszélyre figyelmeztet. Ez pedig, hogy a rendkívüli ár- és belvizekkel az elmúlt időszakban rendkívüli szárazságok jártak együtt. A vízbőség és a vízhiány együttes jelentkezése arra utal, hogy az árvízveszély egy összetett problémarendszer egyik tünete csupán. Valahogy úgy, ahogy a láz nem maga a betegség, csak a betegség egyik jele, csillapítása a betegség felismerése és kezelése nélkül éppúgy a beteg halálához vezethet, mint figyelmen kívül hagyása. Az elmúlt időszak árvizeinek kialakulásában, azzal együtt, hogy minden egyes árhullám eltérő jellegzetességet mutatott, három igen fontos mozzanat játszott kiemelkedő szerepet. Az első az éghajlat, elsősorban a csapadéeloszlás prognosztizált, és egyre inkább megvalósulni látszó változásából, a második az egyes területek vízvisszatartó képességének gyors csökkenése, míg a harmadik a folyó-szabályozások mód-szeréből, a VTT által is fenntartott vízrendezési koncepció jellegzetességeiből fakad.

A csapadéeloszlás változása

A globális éghajlat változásának iránya, sőt esetenként a változás ténye is erősen vitatott, bár számos jel mutat arra, hogy földrészünk éghajlata átalakulóban van. Igaz, a várható következmények e téren kiszámíthatatlanok, így jelen pillanatban nem egynemű és jól nyomon követhető változással, sokkal inkább az időjárási szélsőségek egyre gyakoribbá válásával kell számolnunk. A melegedést hirtelen és váratlan lehűlés követheti, mint ahogy a csapadékkiválás is egyre szélsőségesebbé válhat. Ennek egyik legegységesebb jelére 1999-ben figyelhettünk fel, amikor is a csapadékos időjárás ellenére az ország egyes területei szárazon maradtak, mert a csapadék nagy intenzitással, pontszerűen érkezett. A lehetőségek azonban e téren – ha tetszik – korlátlanok. A szélsőségek térbeli jelentkezésének példázása után az időbeli egyenetlenséget is szemlélte az időjárás: 2000-ben a télutó és a koratavas jelentős mennyiségű csapadékot hozott, majd az Alföld nagy részén áprilistól októberig nem esett számottevő eső... Ma még nem tudni, hogy e jelenség milyen következményekkel jár majd, azt viszont jelzi, hogy az időjárási szélsőségekben milyen veszélyek rejtőznek... Még egyszer szeretnénk hangsúlyozni: e folyamatok kiszámíthatatlanok, következményeik beláthatatlanok, ráadásul hatókörünkön kívül esnek. Ami azonban nem azt jelenti, hogy nem kell felkészülni a várható következményekre. Bennünket ezek közül a vízkészletek várható csökkenése, a csapadéeloszlás szélsőségesebbé válása és a csapadékkiválás intenzitásának fokozódása érint közvetlenül.

A vízvisszatartó képesség csökkenése

E kérdés részben összefügg a vízrendezési koncepció problémájával, mint az az idézett közleményből is kiderül: *„Nemcsak az éghajlati és a földrajzi adottságok miatt lehetséges a múltban tapasztaltakat meghaladó mértékű árvizek keletkezése, hanem a külföldi vízrendezések, ármentesítések és egyéb gazdasági tevékenységek folytatása is hasonló következményekkel járhat”.* A vízlevezető vízrendezés lényegéből fakadóan csökken az érintett területek vízmegtartó képessége, miért is azonos mennyiségű csapadék mellett is egyre nagyobb víztömeg lefolyásával számolhatunk. Jó példáját láttuk e folyamatnak a Marosba ömlő Nyárád völgyében. A folyócska mellékvizei mentén a mocsaras hegyi réteket csatornázták, hogy a víz elvezetése révén szárazabb, művelhető területeket nyerjenek. A kiegyenesített, szabályozott medrű vízfolyások azután gyorsan bevágták magukat a laza talajba, helyenként tíz-tizenkét méteres szurdokokat hasítva ki a hegy testéből. E szurdokok évről évre hátrálnak, egyre nagyobb területeket hasítva ki az egykori mocsaras lapályokból. A folyamat eredményeként nemcsak az egykori lapályok vize fut le közvetlenül a Nyárád völgyébe. A vízmosságok a hegyek talajában, a kőzetekben leszívargó vizet is megcsapolják. A folyamat következménye kettős: vízbőség idején gyors, vártalan áradások, szárazság idején pedig tartós vízhiány.

Hasonló következményekkel járnak az erdőkitermelésével járó vízveszteségek. Egyetlen csapadéeloszlás mellett szárazabb időben a nagy vízigényű növénytársulások csak a vízkészletek tartalékolásával elégíthetik ki vízigényüket. A hegyvidéki erdők léte vagy nem léte függ tehát attól, hogy

elegendő vizet tudnak-e visszatartani. A víz visszatartásának az ez irányú kutatások szerint egyik lényegesebb eleme, hogy a többszintű erdő, és az erdőalom mechanikusan gátolja a lefolyást, emiatt a területre hullott víznek nagyobb része tud a talajba, ill. a hegyek belsejébe szivárogni. Emiatt a felszíni időszakos vízmosságok helyett a bővízű, egyenletesebb vízjárású források s patakok nagy száma jellemzi az erdős vidéket. A fakitermelés azonban jelentősen megváltoztatja ezt a helyzetet. És nem csak azért, mert a tarra vágott területekről elsősorban a felszínen fut le a víz. Legalább ilyen súlyos gondot okoz, hogy a feltáró utak megannyi vízmosásként gyűjtik össze a felszín alatt áramló vizeket. Ugyaneköz a folyamatok a hazai hegyvidéken, az Északi és a Dunántúli Középhegységben is lejárásznak.

A vízrendezések szerepe az árhullámok emelkedésében

A mederrendezések célja elsősorban a termőföldek elöntésének megakadályozása volt. A természetes magaspartokra épült települések a töltésépítéssel együtt járó árvízszint-emelkedés következtében kerültek veszélybe. A töltések emelése, ill. szárazabb időszakokban a mély fekvésű fekvő, korábban vizes, belvizes területek beépítése, csak fokozta ezt a veszélyt. Mindez olyan fegyverkezési versenyt jelent, melynek következményeit, mint arra Szigyártó Zoltán is utalt, a 18-19. században is látni lehetett. Hadd idézzük ezzel kapcsolatban Vedres Istvánnak, Szeged város vízmérnökének 1830-ból származó gondolatait: *„...a folyó vizek ágyai emelkedésének evvel a töltések magossításának, valameddig végit nem érjük, 's úgy még azután is, a végképpen elpusztító veszedelmektől mindig rettegni kéntelenítettünk. Mi lenne belőlünk? Egy Ármádia volna tsak az azon való vigyázatra szükséges, hogy téli időben a jég valahol meg ne torlódjék, 's a töltést szét ne turja; avagy a vizeket a töltések magosságán keresztül hágni ne kényszerítse... minden nagyobb áradás idejében számos öröket, 's virrasztókat kell tartanunk, a végett, hogy a töltésekben oly károkat, az emberek, állatok, forgó szelek, habok, földindulások, felhőszakadások s a t. ne tehessenek, mellyek által a víz öszve szorított ágyából ki ronthasson, és bennünket megkárosíthasson, gond, bú, baj, aggodás, nyughatatlanság, munka, fáradság, költség, kár, szerentelenség, még a végső pusztulás is, és a semmivé váló enyészés, szomorú, valóban szomorú illy dolgozról tsak gondolkozni is, hát még reá készülni. Azt szokták mondani, jobb a veszedelmet ki kerülni, mint vele szembe szállni, miért? mert így sokat veszünk — amúgy? — nyerünk.”*

Vedres István víziója nemegyszer vált valósággá a Tisza mentén, legutóbb épp 2000 tavaszán, amikor valóban egy „ármádiára” volt szükség, hogy a gátak között tartsuk a megáradt folyót: *„...fáklyákkal jártuk a dermesztő éjszakákat, gátakat magasítottunk, buzgárokat zsákolunk körbe, szivárgásokat patkoltunk, bordákat raktunk, konvojok akadálymentes felvonulásait szerveztük. Vonultunk az árral – Becs, Milota, Cséce, Cseke, Magyar, Kisar, Tarpa, Namény, Dob. Most még nem veszítettünk ezen a vízszintemelési líciten a Tiszával szemben, de várható, hogy legközelebb a Tisza még magasabbra emeli a tétet, meddig lehet még ezt a játszmát folytatni?”* — írja és kérdi, ezen „ármádia” egy kényszerű katonája Horváth J. Benő, a ciánszennyezés apropóján „Sír a Tisza” címen megjelent album 100. oldalán. És az idő alig egy évvel később meg is adta kérdésére a választ. 2001 márciusában a tarpai gátszakadáskor alulmaradtunk e fegyverkezési versenyben, mely a folyó gátak közészorításával és a mederrendezésekkel kezdődött.

A fegyverkezési verseny állomásai és távlatai

1830-ban, amikor Vedres István papírra vetette az árvédelemről szóló, azóta többször és több formában megvalósult vízióját, még volt választási lehetőség. Vedres István, akár ma a természet és környezetvédők olyan megoldás megfontolását javasolta, mely nem okozza az árvízszint emelkedését, mely nem tornyoz a termőföldek és a falvak, városok fölé hatalmas, pusztító víztömeget. 2000-ben, amikor az azóta kiépült ármádia tábornokai százötven év után végre belátták, hogy akár alul is maradhatnak e versenyben, úgy tűnt, újra megnyílik a koncepció felülvizsgálatának lehetősége, és végre ki léphetünk abból az ördögi körből, melybe 150 évvel ezelőtt kényszerítettük magunkat. A megoldás egy eleme, az árvízi tározók kilátásba helyezése is erre engedett következtetni. A kész koncepció láttán azonban úgy tűnik, hogy a rendszer működésének következetes végiggondolása elmaradt.

Az eredeti Vásárhelyi-terv, mely csak koncepciójában valósult meg a víz gyors levezetésén és a kiöntések megakadályozásán alapult. Megvalósulását a gátak mellett a meder kiegyenesítése, vízelvezető képességének növelése szolgálta. A folyó medrében azonban a víz levonulása a legmélyebb és egyben

legsebebb áramlású pontokat összekötő ún. sodorvonalhoz kötött. A meder maga csak a sodorvonal elhelyezkedésének befolyásolása révén hat az árvizek, főként a partélt meghaladó árhullámok levonulására. A gátemelések mellett e mozzanat vált ama bizonyos fegyverkezési verseny motorjává.

A mederelfajulás

„A vizsgálatok rámutattak arra is, hogy az árvízszintek tapasztalható emelkedésének egyik oka az árvízi meder elfajulása (a meder változása, a hullámtér feliszapolódása, a nyári gátak és a bozóttossá vált növényzet), ami a meder vízvezető képességének csökkenését okozza. A mederelfajulás folyamatát feltétlenül korlátozni kell, mert hatása egyes szakaszokon (pl. Szolnok térségében) kiszámíthatatlan, veszélyes vízszintemelkedéseket okoz. Ezért javasoljuk a tervezett mederrendezések végrehajtását, amelyek lényegében az árvízi meder jelenlegi előírások szerinti vízvezető-képességének a helyreállítását szolgálják.”

A mederben levonuló víztömeg nagyságától és sebességétől függően bizonyos munka elvégzésére képes, magyarul: létének fizikai törvényszerűségei kényszerítik e munka elvégzésére. A folyóvíz munkavégző képessége a sodorvonal függvényében változik. Egyenes, vagy ahhoz közelítő sodorvonal esetében a víz mélyíti medrét. A kanyarok átvágása a meder fokozatos süllyedésével járt együtt. A sodorvonal azonban a folyóban soha sem egyenes. Ennek elsősorban az lehet az oka, hogy a meder ellenálló képessége, állékonyága nem egyenletes. Egyes helyeken ellenáll a víz munkájának, máshol viszont könnyen erodálódik. Ehhez járul még, hogy a növekvő íví kanyarokban a kanyarok külső oldalán centrifugális erő lép fel, ami megemeli a vízszintet, és növeli a víz munkavégző képességét. E folyamatok eredményeképpen a meder állandóan változik. E változások rövidtávon korlátozhatók, a tapasztalatok azonban arra engednek következtetni, hogy a változások hosszú idő átlagában kiegyenlítődnek. Mindez azt jelenti, hogy beavatkozásainkkal végső soron csak a folyamatok irányát szabhatjuk meg. Különböző eszközökkel: sarkantyúkkal, partvédművekkel, stb. viszonylag egyenes mederbe kényszeríthetjük a folyót. Ez esetben folyamatosan fenntartjuk a mederbeágyazódás folyamatát. Hosszú időn keresztül ez történt a Tisza esetében is. Mára azonban a folyamat megállt. A meder nem hogy beágyazódna, inkább töltődik. Kérdés, hogy mi áll e mozzanat hátterében.

A mederbeágyazódásának elsősorban a befogadó küszöbszintje szab korlátot. Természetes, hogy a Tisza medre, nem ágyazódhat be jobban, mint az őt befogadó Dunáé. A Duna hasonló medersüllyedésének elvben a Fekete-tenger szintje szabna hasonló határt, ami azt jelentené, hogy a mederelfajulások ellen folytatott harc eredményeként folyóink 30–50 m-es szurdok mélyén kanyaroghatnának. A gyakorlatban azonban a Kazán-szoros és a Vaskapu határt szab a Duna beágyazódásának. Ugyanez a helyzet a Tisza vízlépcsőivel is.

A vízlépcsők építése az ún. kisvízi szabályozás során vált szükségessé, de szerepük éppúgy előre látható volt, mint a töltésemelések folyamata. A töltésezett, kiegyenesített folyók medre beágyazódott, vízjárásuk egyenetlenné vált, egyaránt ellehetetlenítve ezzel a hajózást és az öntöző víz kiemelését. Ez utóbira ráadásul jellemezően a nyári, szárazabb időszakokban lett volna szükség, amikor a folyók vize épp a legalacsonyabb volt. A vízlépcső látszólag mindkét problémára megoldást kínált. A duzzasztás lehetővé tette egyaránt lehetővé tette a hajózáshoz szükséges vízmélység megteremtését és a folyók egyre apadó kisvízének öntözőcsatornába való megosztását. A másik oldalon viszont ellehetetlenítették a meder további beágyazódását. A malomgátakkal kapcsolatban már a 18. században ismert volt, hogy a keresztgátak hatására a visszaduzzasztás felső határáig töltődik a meder. E szakaszon a sodorvonal befolyásolására használt eszközök és a partvédművek alkalmatlanok a meder mélyítésére, a víz munkavégző képessége viszont nem csökken. Hogy mi történik ennek következtében a mederben, nem egyértelmű, mondhatni szakaszonként, sőt kanyaronként változik, a folyamat általános jellemzője viszont, hogy a mederelfajulások fokozódnak. A sodorvonal egyre több helyen és több formában lendül ki, néhol szaggatja, csipkézi a partját, máshol suvadásokat idéz elő. Az előbbieket ott keletkeznek, ahol a mélyben még tartja magát az egykori kőszórás, még a suvadásos részeken a víz jobbára a felszín alatt bontja a partot. Akár az egyik, akár a másik folyamat játszódik le a következmény mindenképpen az örvényesség fokozódása és a meder töltődése.

Ha ehhez azt is hozzátesszük, hogy a mederben a vízáramlása, így a meder vízszállító képessége a sodorvonalhoz kötött könnyen beláthatjuk, hogy a jelenlegi helyzetben milyen következményekkel jár az örvényesség fokozódása, a folyó meanderezése. A helyzet jobb megvilágítása érdekében

hadd hangsúlyozzuk ismét: a sodorvonalban a lehető leggyorsabban áramlik a víz, miért is itt a legnagyobb a folyó munkavégző képessége. A partélnak ütköző sodorvonal visszalendül a következő kanyarulat külső ívére, a víztömeg tehetetlensége miatt azonban a víz egy része a sodorvonalból kilendülve a folyó folyásával szembe fordulva un. Péter-vizet képez. Amikor az árvízszintje a partokat meghaladja, e kisodródó víztömegek az ártéren a kanyar elhelyezkedésétől függően általában a folyó folyásirányára merőlegesen vagy azzal szemben lépnek ki a partra. A nagyvízi meder vízállító képessége így nagymértékben csökken. Különösen igaz ez azokon a helyeken, ahol a folyó „z” alakban mintegy gáttól gátig kanyarog. Természetes körülmények között e víztömeget a folyóval párhuzamos medrek gyűjtötték össze, és vezették le. Ma a hullámtéren erre nincs lehetőség. Ugyanakkor a megemelt vízszint miatt a folyó munkavégző képessége ezzel együtt a mederelfajulások mértéke és üteme is növekszik.

E folyamat különösen a visszaduzzasztás határán okozhat nagy gondokat, így a tiszalöki duzzasztómű miatt Dombrád és Záhony között, ill. a becsei vízlépcső miatt Csongrád felett. A Csongrád feletti szakaszon külön gondot okoz, hogy a kiskörei vízlépcső miatt a Kisköre alatti szakaszokon a meder egy ideig tovább mélyül, ill. hogy itt a víz a duzzasztás hatására nagyobb energiával áramlik, miért is munkavégző képessége nagyobb. Nem véletlen tehát, hogy a mederelfajulások épp Szolnok térségében okozzák a legnagyobb problémát.

A mederelfajulások elleni védekezés az esetek meghatározó részében nem oldja meg a problémát, nem oldja meg, mert folyó a medrét tovább mélyíteni nem tudja, munkavégző képessége viszont megmarad, így oldalirányú mozgásra kényszerül. A kőszórásokkal ilyen körülmények között csak eltömjük a medret, szűkítjük keresztmetszetét, azaz a vízelvezető képesség növelése helyett csökkentjük azt. Az egymással ellentétes hatású emberi beavatkozások okozzák ma is a Tisza mentén a legjelentősebb problémákat. Valós megoldást csak e hatások felülvizsgálatát követően, mintegy annak révén dolgozhatunk ki. Erre azonban mind a mai napig nem került sor.

A nagyvízi meder vízállító képességének növelése más tekintetben is veszélyes. A Tisza ár hullámai Csongrád térségében elvesztik hidrológiai önállóságukat. E szakkifejezés hevenyészett magyar fordítása, hogy az árvizek levonulása Csongrád alatt egyre kevésbé függ a nagyvízi meder vízállító képességétől, és egyre jellemzőbben más, mondhatni külső tényezőktől, mint pl. a mellékfolyók és a befogadó aktuális vízhozama.

A mederelfajulások elleni küzdelem tehát adott esetben fokozhatja az árvízveszélyt, ill. a probléma áthelyezését eredményezheti a folyó középszakaszáról az alsó szakaszra, Szolnok térségéből Szegedre. Valódi megoldást nem hozhat. Erről az oldalról tehát a továbbfejlesztett Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésére a folyamatok sebességétől függően néhány évtizeden belül ismét sor kerülhet.

A síkvidéki tározók kérdése

„A »Vásárhelyi - terv továbbfejlesztése« című tervező munka arra az eredményre vezetett, hogy a jelenlegi és a belátható jövőben várható feltételeket figyelembe véve a Tisza rendkívüli árvizeinek károkozás nélküli levezetésére a legalkalmasabb megoldás a hazai ártéren megvalósítható tározósó árapasztó-rendszer. Ez a megfelelő helyeken a töltésbe építendő nagyméretű zsilipekkel csapolja meg az árhullámok csúcsait, és az árvizeket síkvidéki tározókban tartja vissza az árhullám levonulásáig. A tervező munka során 30 tározóra alkalmas helyet vizsgáltunk meg, amelyek közül a részletes tervezés során kiválasztható annyi tározó, amely - a Tisza-mentén megfelelő területi elrendezés mellett - biztosítja a szükségesnek ítélt 1,5 milliárd m³ tározó térfogatot.

A felvetett lehetőségek közül egyedül a síkvidéki tározás látszik alkalmasnak az árvizek kezelésére. E módszer lényege, hogy a szárazon tartott síkvidéki tározókban szükség esetén helyenként és esetenként 4–5 m magas vízoszlop beengedésével mesterséges árvízkatasztrófát okozunk. E a mesterséges árvizek révén elvben csökkenthetjük a Tisza árhullámainak magasságát, és lehetővé tehetjük, hogy a víz ne a számunkra értékes területekre ömöljön. A tározók árvízcsúcs-csökkentő képessége a továbbiakban az igénybevétel gyakoriságától és formájától függően alakul majd. A Bodrogzugban megfigyelése során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy tározótér vízbefogadó képessége az eutrofizáció és a feliszapolódás következtében fokozatosan csökken, mértéke azonban rövidtávon elhanyagolható, problémát – feltéve, hogy a feltételek nem változnak jelentősen – csak évszázadok múltán jelent majd. Egészen más a helyzet viszont a kérdés tájgazdálkodási és természetvédelmi vonatkozásaival.

Természetvédelem és tájgazdálkodás

„A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésének alapkonceptiója kezdetben a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelése volt. A társadalmi igények ezt az elképzelést mára meghaladták. Az árvízvédekezési feladatok mellett egyenrangú célként jelennek meg a Tisza-menti térség halaszthatatlan tájgazdálkodási és természetvédelmi feladatai. A továbbfejlesztett Vásárhelyi - terV mindezeket az igényeket kielégíti. A terVben javasolt árapasztó-rendszer tározói jövedelmezőséget növelő földhasználati változtatásokat hozhatnak, és hozzájárulhatnak egy ökológiai hálózat (zöld folyosók) kialakításában. A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium olyan árvízvédelmi rendszer kialakítását javasolja, amelyik magában hordja a Tisza közvetlen környékének gazdaságfejlesztési lehetőségét is.”

Korábban jeleztük: a síkvidéki tározás jelen koncepció szerint nem más, mit egy mesterséges árvízkatasztrófa generálása a tározó térben. Az árvízcsúcs-csökkentése érdekében a vizet a lehető leggyorsabban kell kiengedni. A tervek szerint a tározók területe a lehető legkisebb, amelyekben a tározókapacitást a vízszint növelésével maximalizálnák. Mindez az esetek többségében nemes egyszerűséggel azt jelenti, hogy a Tisza árvizeit szabályozatlanul, azaz az adott ár hullám magasságához igazítva engednék a területre. A legtöbb esetben ez 1–3 méteres átlagos vízmélységgel, a szélsőértékeket alapul véve azonban helyenként 4–6 méteres vízborítással is járna. Emellett a tározók leeresztésére – különösen a középszakaszon – csak 4–5 hetes késéssel kerülhetne sor, ami a feltöltődést és a leürülést is alapul véve azt jelenti, hogy e tározókban akár két hónapot meghaladó időszakban is megmaradhat az elborítás.

A természetvédelem és ezzel együtt a tájgazdálkodás azonban csak viszonylag rövid ideig – 2–3 hétig tartó, jóval alacsonyabb elborítást igényelnének. Egy-egy adott területen a tájgazdálkodás és a természetvédelem igényeihez igazodó elárasztás esetén a vízjáték az adott területen található állandó tavak vízszintjéhez igazodva nem haladhatja meg a 2 m-t, ami az esetek nagy részében átlagosan 0,5–0,75 m-es elborításnak felel meg...

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy az adott esetben az ártér természetes elárasztása éppen hogy nem a víz esetleges, az árvíz magasságához igazodó kiengedését jelentené, ellenkezőleg: az egykori természetes áradások vízjátékához igazított, erősen korlátozott kivezetését. E módszernek – érthetően – épp ebből fakadóan nincs árvédelmi jelentősége. Mindez természetesen nem változtat azon a tényen, miszerint... a terV alkalmatlan a természetvédelmi és tájgazdálkodási igények kielégítésére. Mindez azért különösen érdekes, mert a tározó területek nagyrészt a tájgazdálkodásra szánt un, érzékeny természeti területeken, ill. természetvédelmi területeken fekszik. A viták során magunk többször és többféleképpen megfogalmaztuk, hogy a tájgazdálkodás milyen formában igényli, és milyen formában viseli el a víz kiengedését, az ár hullámok megcsapolását. E javaslatainkat egyrészt azzal vetették el, hogy a módszer nem járul hozzá az árvízcsúcsok csökkentéséhez, ill. hogy más érdekek miatt nem jöhet szóba. Azokat a javaslatokat és észrevételeket azonban, melyek arra hívták fel az érintettek figyelmét, hogy a tartós és magas elborítás jelentősen károsítja a természeti értékeket és ellehetetleníti a tájgazdálkodást, a VTT alkotói rendre figyelmen kívül hagyták...

Meggyőződésünk, hogy közös erőfeszítéssel találhatunk olyan kompromisszumos megoldást, mely tényleg alkalmassá teheti a rendszert a megfogalmazott célok elérésére, egyben fel is ajánljuk szakmai tudásunkat és a tájgazdálkodás és a természetvédelmi munka során szerzett tapasztalatainkat e megoldás közös kimunkálásához.

Amennyiben az ajánlatunk nem vezet eredményre, arra kérjük a VTT megalkotóit, hogy olyan területekre engedjék ki a vizet, amelyen az a legkevesebb kárt okozza.

Ez utóbbi kérdéssel kapcsolatban két igen fontos mozzanatra szeretnénk felhívni a figyelmet. Egyfelől, hogy a tájgazdálkodás elvéből és lényegéből fakadóan a gazdasági eredményt az egymást követő évek során kiépülő természetes rendszerek biológiai produktumai adják. E rendszerek esetében a mesterségesen indukált ár hullám, azaz a hirtelen érkező tartós és magas vízborítás nem egy év termését, hanem a rendszer egészét teszi tönkre, mintegy újra kezdésre kényszerítve azt. Ilyen körülmények között a tározás nem csak az adott évben jelent gazdasági kárt, hanem hosszú évek eredményének elmaradását okozhatja. Másfelől, hogy természetvédelmi területeken a mesterséges árvízkatasztrófa a védett természeti értékek teljes megsemmisülésével járhat. Ezzel szemben a szántóművelés lényegéből fakadóan a szántóterületekre kiengedett víztömeg csak az adott évi termés kiesését okozza, a művelés a következő években már zavartalanul folytatható. Mindez többé-kevésbé azt jelenti, hogy amíg a tározó területek

prognosztizált 30–50 évnyi igénybevétele tájgazdálkodás esetén egy kb. 30–50 évnyi folyamat eredményeként kialakuló tájgazdálkodási rendszert semmisít meg, természetvédelmi területen pedig pótolhatatlan természeti értékek pusztulásával járhat, addig szántóterületeken csak az igénybevétel évében okoz terméskiesést. Mindezen összefüggések fényében három javaslatot tudunk megfogalmazni:

A VTT elsősorban szántóterületeket érintsen, ahol az elárasztás a folyamatos művelés jellegéből fakadóan a legkevesebb kárt okozza

Természetvédelmi területet egyáltalán ne érintsen.

A tájgazdálkodással érintett területek szempontjából két markánsan különböző vélemény fogalmazódott meg:

A kijelölt síkvidéki tározók területén az állam hektáronként és évenként kifizetett fix összeggel váltsa meg az érintett területet...

A víz kivezetése és felhasználása a tájgazdálkodás igényeihez igazodjon, tehát e területek se jöhetnek szóba vésztározóként.

Függelék (2010 április)

Az írás a keletkezése körüli állapotot tükrözi, a helyzet, a VTT azonban azóta gyökeresen megváltozott. A Tisza és völgye tovább pusztul.